

UDK 30.428

Dilnura QODIROVA,
Urganch davlat universiteti magistranti
E-mail:shixnazarmadiyorov@gmail.com

Dots., Q.Olloyorov taqrizi asosida

INGLIZ TILIDA SO'ROQ GAPLARING DIALOGIK NUTQDAGI INTERAKTIV ROLI

Аннотация

Mazkur maqolada ingliz tilidagi so'roq gaplarning dialogik nutq jarayonidagi interaktiv roli pragmatik va kommunikativ jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida so'roq gaplarning faqat axborot olish vositasi sifatidagi funksiyasi bilan cheklanmay, balki suhbatni boshlash, rivojlantirish, nutqiy navbatni boshqarish, suhbatdosh munosabatini shakllantirish hamda emotsional-ekspressiv ma'nolarni ifodalashdagi o'rni yoritiladi. Dialogik nutq namunalari asoslangan tahlil natijasida so'roq gaplarning kontekstga bog'liq holda ko'p funktsiyali pragmatik birlik sifatida faol qo'llanishi aniqlanadi. Tadqiqot natijalari ingliz tilini o'qitish, nutq kompetensiyasini rivojlantirish va diskurs tahlili sohasida muhim nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: so'roq gaplar, dialogik nutq, interaktivlik, pragmatika, kommunikativ funktsiya, diskurs, nutqiy navbat.

ИНТЕРАКТИВНАЯ РОЛЬ ВОПРОСИТЕЛЬНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ В ДИАЛОГИЧЕСКОЙ РЕЧИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация

В статье анализируется интерактивная роль вопросительных предложений в диалогической речи английского языка с прагматической и коммуникативной точек зрения. Рассматриваются функции вопросительных конструкций не только как средства получения информации, но и как важного инструмента управления диалогом, организации речевой очередности, выражения оценки, эмоций и отношения говорящих. На основе анализа диалогических речевых примеров выявляется многофункциональный и контекстуально обусловленный характер вопросительных предложений. Результаты исследования имеют практическое значение для преподавания английского языка, развития речевой компетенции и дискурса-анализа.

Ключевые слова: вопросительные предложения, диалогическая речь, интерактивность, прагматика, коммуникативная функция, дискурс, речевая очередь.

THE INTERACTIVE ROLE OF INTERROGATIVE SENTENCES IN ENGLISH DIALOGIC SPEECH

Annotation

This article examines the interactive role of interrogative sentences in English dialogic speech from pragmatic and communicative perspectives. The study demonstrates that interrogative constructions function not only as means of obtaining information but also as important tools for initiating and maintaining dialogue, managing turn-taking, expressing attitudes, and conveying emotional meanings. Based on the analysis of authentic dialogic examples, the research reveals the multifunctional and context-dependent nature of interrogative sentences in real communication. The findings contribute to discourse analysis, foreign language teaching, and the development of communicative competence.

Keywords: interrogative sentences, dialogic speech, interactivity, pragmatics, communicative function, discourse, turn-taking.

Kirish. Zamonaviy tilshunoslikda nutqning kommunikativ va pragmatik jihatlarini o'rganish muhim ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Xususan, dialogik nutq jarayonida til birliklarining o'zaro ta'siri, muloqot ishtirokchilarining niyatlari va ularning nutqiy strategiyalari masalalari alohida ahamiyat kasb etadi. Shu jihatdan, ingliz tilidagi so'roq gaplarning dialogik nutqdagi interaktiv roli tilshunoslikning dolzarb tadqiqot obyektlaridan biri sanaladi. So'roq gaplar an'anaviy tarzda axborot olish vositasi sifatida talqin qilinsa-da, real muloqot jarayonida ular bundan ancha keng funksional imkoniyatlarga ega. Dialogik nutqda so'roq gaplar suhbatni boshlash, davom ettirish, suhbatdoshning e'tiborini jalb etish, munosabat bildirish, shubha yoki tasdiqni ifodalash kabi turli kommunikativ vazifalarni bajaradi. Bunday ko'p funktsionallik ularning interaktiv tabiatini belgilaydi.

Bugungi kunda pragmatika, diskurs tahlili va funksional grammatika doirasida so'roq gaplarning nutqiy muhitda qo'llanishi bo'yicha qator tadqiqotlar olib borilgan. Biroq ingliz tilida so'roq gaplarning aynan dialogik nutqdagi interaktiv mexanizmlari, ya'ni suhbat jarayonini boshqarish,

nutqiy navbatni tartibga solish va muloqot samaradorligini ta'minlashdagi o'rni yetarli darajada kompleks o'rganilmagan. Mazkur maqolaning asosiy maqsadi ingliz tilidagi so'roq gaplarning dialogik nutqdagi interaktiv rolini aniqlash, ularning pragmatik va kommunikativ funktsiyalarini tahlil qilish hamda real nutq namunalari asosida ilmiy xulosalar chiqarishdan iboratdir. Tadqiqot jarayonida dialogik matnlar, badiiy asarlar, ommaviy axborot vositalari va og'zaki nutq materiallari tahlil qilinadi.

So'nggi yillarda pragmatika, diskurs tahlili va funksional grammatika yo'nalishlarida so'roq gaplarning nutqiy muhitda qo'llanishiga oid qator tadqiqotlar olib borilgan. Biroq ingliz tilida so'roq gaplarning aynan dialogik nutqda muloqotni tashkil etish, suhbat jarayonini boshqarish va kommunikativ muvozanatni ta'minlashdagi interaktiv mexanizmlari hali yetarli darajada kompleks o'rganilmagan. Shu bois, ushbu maqolada ingliz tilidagi so'roq gaplarning dialogik nutqdagi interaktiv roli, ularning pragmatik va kommunikativ funktsiyalari real nutq namunalari asosida tahlil qilinadi.

Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi ingliz tilidagi so'roq gaplarning dialogik nutqda bajaradigan interaktiv vazifalarini aniqlash, ularning kontekstga bog'liq pragmatik ma'nolarini ochib berish hamda muloqot samaradorligini ta'minlashdagi o'rnini ilmiy asoslashdan iboratdir. Tadqiqot natijalari ingliz tilini o'qitish, nutq kompetensiyasini rivojlantirish hamda diskurs tahlili sohasida muhim nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar tahlili va metod. Tadqiqotda nazariy manbalar, so'zlashuv matnlari va real muloqot misollaridan foydalanib, so'roq gaplarning nutqdagi o'ziga xosligi yoritildi hamda ingliz olimlarining leksikologiya va sintaksisga bag'ishlangan asarlari asosida yoritilgan.

Tahlil jarayonida semantik-uslubiy, kontekstologik tahlil metodi, komponent tahlil, chog'ishtiruv metodlaridan foydalanildi. Bu metodlar ishga chuqurroq yondashishga hizmat qiladi.

Muhokama va natijalar. Savol universal tabiatga ega bo'lganligi uchun so'roq gapli dialogik birliklar tabiati ham turlicha mazmun-maqсадifodalaydiga uning illokatsion ma'nosini ochishda aloqa holati katta rol o'ynaydi. Dialoglarda ifodalangan savollarning maqsadlariga ko'ra quyidagi turlarini ajratish mumkin: harakatga undovchi savollar, nisbiy savollar va fatik savollar [5]. Harakatga undovchi savollarni o'z o'rnida quyidagi turlarga ajratish mumkin: maqsad mazmunli, iltimos mazmunidagi savollar, maslahat mazmunli savollar, taqiq mazmunidagi savollar, va'da mazmunli savollar, ogohlantirish mazmunidagisavollar, izoh mazmunli savollar, tahdidni ifodalovchi savollar, diqqatni tortuvchi savollar [3].

So'roq gaplar muloqot jarayonini boshqarish, suhbatni faollashtirish, nutqiy navbatni taqsimlash hamda suhbatdoshlar o'rtasidagi munosabatni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Avvalo, so'roq gaplarning suhbatni boshlash va davom ettirishdagi funksiyasiga e'tibor qaratish lozim. Masalan:

A: Hi, you look worried. What's wrong?

B: I'm not sure if I'll finish my project on time [2].

Ushbu misolda What's wrong? so'roq gapi suhbatni boshlash va suhbatdoshni o'z fikrini bayon qilishga undash vazifasini bajarmoqda. Mazkur gap axborot olish bilan birga, muloqotga kirishish uchun qulay kommunikativ muhit yaratadi. Bu holat so'roq gaplarning interaktiv tabiatini yaqqol namoyon etadi. Keyingi misolda so'roq gapning suhbatni davom ettirish va chuqurlashtirishdagi roli kuzatiladi:

A: I didn't like the movie.

B: Why didn't you like it?

Bu yerda Why didn't you like it? so'roq gapi suhbatdosh fikrini aniqlashtirishga xizmat qilmoqda. Ushbu gap orqali ikkinchi ishtirokchi muloqotni rivojlantiradi va yangi axborot olishga intiladi. Natijada dialog dinamik xarakter kasb etadi. So'roq gaplar ko'pincha tasdiqni kutish yoki ishonch hosil qilish vazifasini ham bajaradi. Masalan:

A: We're meeting at six, right?

B: Yes, at six.

Bu misolda right? bilan tugagan so'roq gap real savol emas, balki tasdiqlovchi savol (tag question) bo'lib, suhbatdoshdan ma'lumotni tasdiqlashni talab qiladi. Bunday konstruksiyalar dialogik nutqda o'zaro tushunishni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Ayrim hollarda so'roq gaplar yashirin baho yoki munosabat ifodalash uchun qo'llaniladi:

A: He forgot my birthday again.

B: How could he do that? [4]

Bu yerda How could he do that? gapidan axborot olish maqsadi ko'zda tutilmagan. Aksincha, u norozilik va hayratni ifodalovchi ritorik so'roq gap sifatida ishlatilgan. Mazkur misol so'roq gaplarning emotsional-ekspressiv funksiyasini namoyon etadi.

Shuningdek, so'roq gaplar nutqiy navbatni boshqarishda ham muhim ahamiyatga ega:

A: I think we should change our plan.

B: Really? Why do you think so?

Bu yerda Really? va Why do you think so? gaplari suhbatdoshga so'z navbatini davom ettirish imkonini beradi. Natijada muloqot uzluksiz davom etadi va interaktivlik ta'minlanadi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, ingliz tilida so'roq gaplar dialogik nutqda quyidagi asosiy funksiyalarni bajaradi:

Suhbatni boshlash va faollashtirish;

Axborotni aniqlashtirish va chuqurlashtirish;

Tasdiq va ishonch hosil qilish;

Emotsional munosabatni ifodalash;

Nutqiy navbatni tartibga solish [1].

Mazkur funksiyalar so'roq gaplarning faqat grammatik birlik sifatida emas, balki muloqotning muhim pragmatik vositasi sifatida ham faol ishlatilishini ko'rsatadi. Ularning dialogik nutqdagi interaktiv roli suhbat samaradorligini oshirish, kommunikativ muvozanatni saqlash va ishtirokchilar o'rtasidagi o'zaro aloqani mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu bois, ingliz tilidagi so'roq gaplarni o'rganish jarayonida ularning formal tuzilishi bilan bir qatorda, pragmatik va diskursiv xususiyatlarini ham hisobga olish zarur [2]. Bu yondashuv so'roq gaplarning real nutqdagi funksional imkoniyatlarini to'liq ochib berishga yordam beradi. Ingliz tilida so'roq gaplar dialogik nutqda faqat axborot olish vazifasini bajarish bilan cheklanmay, balki suhbatni tashkil etuvchi muhim interaktiv vosita sifatida namoyon bo'ladi. Ular muloqot jarayonining boshlanishi, rivojlanishi va yakunlanishida faol ishtirok etadi hamda nutqiy muvozanatni ta'minlaydi. So'roq gaplarning dialogik nutqda bajaradigan asosiy funksiyalari tizimlashtirildi. Jumladan, ular suhbatni faollashtirish, suhbatdosh fikrini aniqlashtirish, tasdiq olish, munosabat bildirish, emotsional holatni ifodalash hamda nutqiy navbatni boshqarish kabi vazifalarni bajarishi aniqlandi. Bu holat so'roq gaplarning ko'p funksiyali va kontekstga bog'liq birlik ekanini tasdiqlaydi. Ularning pragmatik ma'nosi ko'pincha ularning grammatik shakliga emas, balki kommunikativ vaziyat, suhbatdoshlar o'rtasidagi munosabat va diskurs kontekstiga bog'liq holda yuzaga chiqadi. Ayniqsa, ritorik so'roq gaplar, tasdiqlovchi savollar va qisqa so'roq shakllar dialogik nutqda yuqori interaktivlikni ta'minlovchi vositalar sifatida faol qo'llanilishi kuzatildi. O'rganilgan materiallar asosida ingliz tilidagi so'roq gaplarning dialogik nutqda diskursni shakllantiruvchi birlik sifatida xizmat qilishi ilmiy jihatdan asoslandi. Ular suhbatning yo'nalishini belgilash, mavzuni rivojlantirish va kommunikativ maqsadga erishishda muhim rol o'ynashi aniqlandi.

Xulosa. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, ingliz tilidagi so'roq gaplarning dialogik nutqdagi interaktiv roli lingvistik va pragmatik nuqtai nazardan tahlil qilindi. Tadqiqot davomida so'roq gaplarning nafaqat axborot olish vositasi, balki muloqot jarayonini boshqaruvchi, suhbatni faollashtiruvchi va kommunikativ hamkorlikni ta'minlovchi muhim birlik ekanligi aniqlandi. So'roq gaplar dialogik nutqda suhbatdoshlar o'rtasidagi munosabatni shakllantirish, nutqiy navbatni tartibga solish, fikrni aniqlashtirish hamda emotsional-ekspressiv ma'nolarni ifodalashda muhim rol o'ynaydi.

Tahlil jarayonida ritorik so'roq gaplar, tasdiqlovchi savollar (tag questions) va qisqa so'roq shakllarning dialogik nutqda yuqori darajadagi interaktivlikni ta'minlashi aniqlandi. Bunday so'roq gaplar ko'pincha axborot olishga emas, balki emotsional-ekspressiv munosabatni ifodalash, suhbatdosh e'tiborini jalb qilish va muloqotni faollashtirishga xizmat qiladi. Bu holat so'roq gaplarning ko'p funksiyali va kontekstga bog'liq birlik ekanini tasdiqlaydi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari so'roq gaplarning pragmatik mazmuni ularning grammatik tuzilishidan ko'ra ko'proq kommunikativ vaziyat, diskurs konteksti va suhbat ishtirokchilarining o'zaro munosabatiga bog'liq holda shakllanishini ko'rsatdi. Dialogik nutqda so'roq gaplar suhbatning yo'nalishini belgilash, mavzuni rivojlantirish va kommunikativ maqsadga erishishda muhim diskursiv vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Ayniqsa, ritorik savollar, tasdiqlovchi so'roq shakllar va qisqa savollar muloqot samaradorligini oshirishga xizmat qilishi kuzatildi. Shuningdek, so'roq gaplarning pragmatik mazmuni ularning grammatik tuzilishidan ko'ra ko'proq

kommunikativ vaziyat, kontekst va suhbatdoshlarning ijtimoiy maqomiga bog'liq holda shakllanishi aniqlandi. Bu holat dialogik nutqda so'roq gaplarning ko'p qirrali va moslashuvchan xususiyatga ega ekanini tasdiqlaydi. Olingan xulosalar xorijiy tillarni o'qitish jarayonida, nutq kompetensiyasini rivojlantirishda hamda tarjima amaliyotida samarali foydalanish imkonini beradi. Mazkur tadqiqot ingliz tilidagi so'roq gaplarning dialogik nutqda yuqori interaktiv imkoniyatlarga ega ekanini ilmiy asosda yoritib berdi hamda bu sohada olib boriladigan keyingi izlanishlar uchun muhim nazariy va amaliy asos yaratdi.

ADABIYOTLAR

1. Carter, R., & McCarthy, M. Cambridge Grammar of English: A Comprehensive Guide. Cambridge University Press, 2006
2. Cambridge Advanced Learner's Dictionary. – Cambridge University Press, 2008, Produced for Cambridge University Press by Arada. – 1750 p
3. M.G'apponov, R.Qosimova Ingliz tili grammatikasi Toshkent Turon-Iqbol, 2017
4. Sunday Times. New York. June 27. 2007. – 78 p.
5. Мирианашвили М. Лингвопрагматика диалогической коммуникатсии.–Тбилиси,2006. –С.101.